

NÚM. 16

1-2-23

nóſ.

CASTELLÓ

**BOLETIN MENSUAL DA CULTURA GA-
LEGA, ÓRGÃO DA SOCIEDADE "NÓS,"**

Direitor:
Vicente Risco

Segretario da Redacción:
Xulio Gallego

Xerente:
Arturo Nogueira

Redactor Xefe:
Xavier Prado (Lameiro)

Sub-Xerente:
Alfonso V. Monxardín

Redatores:

Ramón Cabanillas, Alfonso R. Castelao, Antón Lousada Diéguez, Ramón Otero Pedrayo,
Florentino L. Cuevillas, Leuter González Salgado.

Colaboradores:

Teixeira de Pascoaes, Johan V. Viqueira, Philéas Lebesgue, Antón Villar Ponte, Wenceslao
Fernández Flórez, Xaime Quintanilla, Antón Noriega Varela, Gonzalo L. Abente, Manoel
Banet Fontenla, Lois Peña Novo, Eladio Rodríguez González, Marqués de Figueroa,
Antón Palacios, Leonardo Coimbra, Amador Villar, Alvaro Cebreiro, Alexandre
de Córdova, Xulio A. Cuevillas, Victoriano Taibo, Xulio Prieto, Farruco Lamas
Euxenio Montes, Fernández Mazas, Souza Aguiar, Cunha Barros, Xan
Aznar Ponte, F. Bouza Brey, Lois Huici, Ramón Villar Ponte, Handi-
cap, Roberto Blanco Torres, Primitivo R. Sanjurjo, Xosé Viso
(Goal), Francisca Herrera Garrido, Hernani Cidade, Camilo
Díaz, Manoel M. Risco, Francisco Luis Bernárdez, etc.

DIRECCIÓN E REDACCIÓN:

Plaza do Ferro, 6

ADEMINISTRACIÓN:

Padre Feixóo, 12

ABONAMENTO

Doce números, na Península 6 ptas.
Na Arxentina 6 pesos
En Cuba 3 dollars
Números atrasados 3 ptas. Número sólo 1 pta.

Iste boletín non publica mais crónicas que as que fíran directamente solicitadas pol-a Dirección.—Tamponco se fai solidario das ideas n-elas emitidas, non sendo das que por non íren rubradas, enténdese que son da Redacción.

SUMARIO

Manoel Murguía, pol-a REDACCIÓN.
Do meu diario, por CASTELAO.
Papeletas cervantinas a o marxe de Galicia,
por XAQUÍN ARIAS SANXURXO.
Arqueoloxía.

A pintura galega, por BELLO PIÑEIRO.
As nosas publicacións.
Archivo filolóxico e etnográfico de Galiza.
Os homes, os feitos, as verbas, pol-a REDACCIÓN.

SERANTES E COMPAÑIA

FARIÑAS E COLONIÁS

Ponte Mayor y-Ourense

XULIO GARCÍA PÉREZ

MÉDECO CIRUXANO

Dirixen toda clase de ósos partidos e desgobernados e fai operacións quirúrxicas

VOTA O "RAYO X."

TELÉFONO 324

¡Patriotas galegos!

PEDIDE O VIÑO TOSTADO

LÓPEZ VALEIRAS

SANATORIO QUIRÚRXICO D'OURENSE

Dirixido por DON MANOEL POB PIÑEIRO

CO' A COPERANZA DOS DOUTORES

Don Francisco José Klonegro :- Don Manoel Bouzo Fernández

Iste establecemento está situado na carretera da Lonia, e conta con un completo gabinete de RAYOS X.

LÓPEZ E RUIZ

Telegramas e telefonemas

LÓPEZ RUIZ

Códigos: A. B. C. 5.ª edición

TELÉFONO 198

Avenida de Buenos Aires, 31

(ó lado do Asilo de Ancianos desamparados)

OURENSE

Depósito de madeiras de todas clases pra construción e carpintería en xeneral.

Postes e traveses pra camiños de ferro. Serrería mecánica e fabricación de toda clase de caixería.

MARCAS DA CASA

Tintos:

Riveiro MEDOC

Fino de mesa VIEJO

Clarete PEARES

Blancos:

TOPACIO

Especial para mariscos.

Tostado del Rivero

As persoas de bon gusto e que se precian de patriotas,
prefiren o

CHAMPAN "GALICIA,,

por ser tan bon como o millor
extranxeiro, e ser ESPAÑOL

BOLETIN MENSUEL DA CULTURA GALEGA, ORGÃO
DA SOCIEDADE "NOS,"

Ano IV

Ourense 1 de febreiro de 1923

Núm. 16

† MURGUÍA

MANOEL MURGUÍA

ISTE nome musical e cheo de lembranzas ten pra nós un outo simbolismo. Cando xurdiu nos tempos románticos o primeiro abrente da liberdade de Galiza, Murguía recolleuno na sua y-alma moza, e dempois immortalizouno nos *Precursores*. Cando nos anos mornos, longos e tristes da segunda metade do século XIX, Galiza esvaiase na uniformidade artificial da vida hespañola, foi Murguía quen sosteñeu a concencia eterna da Raza e da Terra. Soupo ouvir o salayo dos piñeirais nativos, a vos calada da Tradición, abriu o peito á esperanza, non se domeou diante de doentes xenreiras, Patriarca caxeque lexendario do Pobo Galego no camiño da sua nova Era.

Cantú escribindo Hestórea, fixo tanto com' os polítecicos e os guerreiros no rexurdemento do pobo italián. Agustín Thierry espertou o amore dos franceses car' os galos e os francos primitivos. D' esta familia d' hestoriadores románticos e dinámicos foi Murguía. N-unha época de difizle información, chea de dificultades pr' o investigadore, soupo atopar pol-o menos as grandes vibracións da vida primitiva de Galiza, conservadas na Tradición e na Leenda; sintiu a irmandade das Familias Célticas aninhadas nas beiras do Atlántico; percorreu coma pudo os cons escondidos da nosa Terra, tendo por rara xuntanza, o talento analítico do erudito, e o sentimento sintético do escritor que vé a Paisaxe, a Raza e o devalar do Tempo.

Foi moi combatido, con toda clás d' armas, e por moi difrentes pulos; mais xa

na vellez, o lampo da sua vida sinxela e recollida d' ardente traballador, de grande lirico en prosa, envolvíao n-unha dinidade que por ninguén lle podía ser disputada. O saber, a delor, a vellez, endexamais s-axuntaron orredor d' unha testa tan venerabel.

Pr' os que traballamos pol-o rexurdir da Terra Galega, as páxinas de Murguía, van xuntas ós espertares da nosa primeira mocidade. Aquela prosa un pouco antiga dos *Precursores de Galicia* dos *Trovadores*, do *Arte en Santiago*, ten n-istes días un ledo sabor, aínda fora do seu valor centífico. Que ben soupo sentir-a sonata malencónica dos seráns de chuvia outoniza, a vida mitolóxica das vendimas, a aitude dos nosos abós ollando con alma lirica a movente longura do mar!

Murguía viviu na sua y-alma e nos seus escritos a Epopeia da Raza Galega, en lembranza do que foi, e en prefiguración do que ha ser; foi o Derradeiro Precursor, e na sua vellez, tivo, coma Moisés, o consolo d' albiscal-a Terra Prometida.

As campáas da Cruña, aínda non hai moitos anos que choraron a morte de Pondal; o mesmo pranto fan hoxe por Murguía. O Hestoriador e mais o Poeta ben poden ir un a caron do outro na sagrada comunión dos Bardos: iles encarnan, na hestoria e na leenda, a y-alma épica da nosa Raza.

A door que Galiza sente pol-a morte do Mestre, sintea NÓS d' un xeito fondo e punxente.

DO MEU DIARIO

Dend' o mes de Nosa Señora
ó mes de todol-os Santos, en
Alemaña.

Xa noite pechada, chego á Colonia. A Estación cheir' a fume de tabaco inglés. Tendo algo preciso que perguntar voume cara un señor uniformado, intento falarlle y-o señor, dispois de medirme a ollo, virame as costas. Debaixo d' unha luz saco da foltriqueira o meu «Manual de conversa», repaso a frase alemáa e co-a man no chapeu soletreo a frase diante d'un segundo señor uniformado e cando l'amos-traba, c'un dedo riba do *Manual*, a frase alemáa, reparei, encorado, que o señor xa tiña viradal-as costas... ¡Colonia estaba tomada pol-os ingleses!

A gran Catedral ten as outas puntas espetadas no azul prusián da noite.

Pra poder durmir baixo teito tiven que encamiñarme a «Lodging departement». Agardando a vez ensarillei amizade c'un millonario sudamericano. O millonario e máis eu fomos destinados a durmir n' unha miserabel portaría. No da *Egalité* pr'os alleos os ingleses son infusibles ó soplete e inatacables pol-os ácidos. En non sendo inglés ¿qué máis ten ser millonario ou probe?

Dispois de admirar a Catedral pillei o tren de Berlín. Unha noite de viaxe na que sentín ben fortemente a ledicia de fuxir car' o Norte. E ó rompelo día entramos na capital de Prusia.

En París unha ducia de obreiros poden borrar en dous días todol-os letreiros de *Liberté, Fraternité, Egalité*, o que val tanto coma borrar o cuño da República. En Berlín non hay maneira de borrar o cuño do Emperador. As estátuas, os Museos, os Pazos, as farolas... tolos son moimentos imperiaes. Sería necesario machacar Berlín coma quen machaca unha moeda.

Diante do «Kaiser Friedrich Museum» cavilei que o lema de *Liberté, Fraternité, Egalité* é mesmamente axeitado pra pôr no dintel da porta d'un cemeterio. Pero tamén cavilei no ben que lle acaeria a todas istas grandezas o letreiro francés, estampado con esas letras que ten a verba *fragil* nos caixons facturados en pequena...

Cando a unha muller lle poñemos moitos adornos —plumas no sombreiro, brillantes nas orellas, coores no traxe— ista

muller adquire un valor persoal que non tería vestida con sinxeleza. Velahí o caso do uniforme. A razón de que a muller concorde tanto co militar débese a que os dous teñen o mesmo espírito; por iso a muller d'un sabio enténdese tan ben c'un teniente. En Prusia non é así. Eu ollei nas cabezas rapadas a punta de casco guerreiro que Bagaría lles pintaba nas súas caricaturas xermanófobas. Os militares de onte reventan nos traxes civís de hoxe e siguen sendo militares anque non teñan uniforme. O uniforme será necesario en Hespaña, poño por caso; eiquí non fai falla pra nada.

O arte novo ten en Berlín unha aplicación consagrada xa no cartel anunciador, e estes afiches en ringleira abrouxan com'os mozos de Hotel na porta d'unha Estación.

N'un *cabaret* alumeado mornamente hay homes e mulleres que beberon máis da conta. Rompe a local-a orquesta e as parellas acidentaes de namorados tamén rompen a cantar un fermoso *lied*; é o sentimentalismo que o viño fai nacer nos peitos fortes. Cantan moi ben e bailan moi mal.

A Sala dos Van der Goes no Museu «Kaiser Friedrich» podía chamarse ben a Sala das vergonzas hispanas, pois todas cantas xoyas hay ali proceden do país de Don Quixote e foron vendidas con menos honra e menos proveito do que se venderon as Carolinas. O cadro que representa a *Adoración dos Reis*, que viveu moitos anos inorado en Monforte, é agora orgullo deste Museu; tamén é a *Adoración dos pastores* que malvendeu certo príncipe hespañol vai pra vinte anos..... Triste é que perdésemos unha das mellores obras do místico pintor de leenda; mais eu acabo de saber que xa non está valdeira a parede do Mosteiro galego onde tanto tempo estivo pendurada. Don Guillermo mandou faguer unha boa copia

e regalouna a Monforte pra que Don Alfonso non botase de menos tal obra de arte nos seus dominios.

O *Panoptiken* é un Museu trágico. A *estoria d'un criminal* arrepiá máis que ún cartel de cegos cheo de sangue. As figuras de cera están moi destragadas e así son máis impresionantes. 1.º Un ladrón abre unha caixa de ferro e n'unha cama revolta e luxada hay un home asesinado con medeo corpo no chao e unha perna despida que a luz da linterna proyeuta na parede encaleada. 2.º O ladrón abre unha sepultura y-está no trafego de cortar c'un coitelo os dedos d'unha difunta pra roubarlle as sortixas. 3.º O criminal arma unha na taberna: mortos, sangue, viño..... e a policía na porta. 4.º O criminal, collido xa, declara diante d'unha vítima: un cadavre en coiro, riba d'unha mesa de mármore. 5.º O xuício na Audencia (eiquí as figuras teñen a tiña pelada). 6.º A derradeira noite do criminal que ten de ollarse por un burraquín (o condenado está triste e ten a coor da cera). 7.º O criminal xa ten a cabeza pousada no cepo e ben amarrada por unha correa; o verdugo, vestido de etiqueta, co nariz rompido por algún nemigo, c'un brazo xa valdeiro de serrín ergue o machado... Dispois de visitalo *Panoptiken* compra ir a Catedral protestante, onde un concerto de orgao (todo música de Bach) limpará o meu espírito.

Os hespañoes en Berlín enséñanlle a decir porcalladas en castelán ás camareiras e logo rinse moito. Eu tamen me río pr'o meu chaleque galego.

O mundo celebrou con danzas o remate da guerra. As danzas non significan a celebración da paz; son a consecuencia da guerra, a continuación na bestalidade. Un espírito futurista non atopará elementos d'esperanza en nada que sexa acollido con agarimo por unha loira que danza c'un negro. E compre decir que hay un arte novo equivalente ó *jazz-band*, un

arte da coor pol-a coor, da música pol-a danza; un arte que se comprende moi ben dispois de botar a bordo un litro de champán. O degoiro d'un arte novo faime amar cantas obras sorprenden o meu espírito e axiña me fartan e quedo engullado coma un rapaz que se atracou de tarta. A ledicia de sacal-os pes dos zapatos novos que mercamos hoxe pra metel-os nos zapatos usados que levabamos onte, é perdoando a comparanza, a ledicia de saír do *arte novo* pra meterme no *arte cello*.

No «Kronprinz-Palais» está arrombado o Museu de *arte novo*. Monet, Pissarro e Sisley, recollendo impresiós de Natureza co-a intención posta no espectador da obra; Seurat, o técnico, e Signac, o aduquinador, van preparando os nosos ollos. Catro Salas de Van Gogh e algúns cadros de Paul Gauguin sirven de ponte pra entrarmos de cheo nas salas do *Expresionismo*. Ó entrar recibin unha mascada nos ollos, dispois mirei e comprendin... Certo é que foron preparándose pra entrar no *Expresionismo*; mais tamén é certo que, ó desandal-o andado, foron preparándose pra saír á rua. Camiño do *restaurant* merco un xornal que traí unha caricatura representando un pintor *expresionista* que pensa diante d'unha paisaxe: —*Eu debo estar doente. ¿Pois non ve-xo que a herba é verde?*...

Non hay obra que non poida ter a súa xustificación teórica e o *Expresionismo* ven sendo un esforzo defendido por outro esforzo. Ten tanto de invención a obra como ten a teoría. A obra non está limpa; mais a teoría ten algúns inxertos semitas. Na xerxa estética de hoxe os *pasatistas* alcúmanse *naturistas* e os *futuristas*, chamados *expresionistas*, teñen por lema de guerra iste berro absurdo: ¡Lonxe da Natureza! Mais eu non lles dou creto: os alemáns non poden fuxir da Natureza, coma os italianos non poden fuxir da Esto-

ria, coma eu non poderei endexamáis fuxir de min mesmo.

As supersticiós centíficas do século XIX non puderon esmagar a preestórica necesidade metafísica de Xermania e a vella alma do Gótico trunfa de todol-os racionalismos e materialismos que a tiñan aferrollada. O *Expresionismo* é unha reación cicais saludabel contra do *Tecnicismo* e significa unha volta ós tempos medioevais. O instinto de expresión responde ó despertar en Alemaña dos sentimentos relixiosos e non rifa de todo co *Impresionismo* xa que o colle coma instrumento de representación pictórica, enoblecendo-o pol-a volta ó espírito do gótico. Dous artistas foron o cumio do *Impresionismo* e representando o remate das derradeiras posibilidades do arte visualista, representan tamén o empezo da renovación artística. Foron: Cézanne, devanceiro dos *cubistas*, e Van Gogh, devanceiro dos *expresionistas*.

Onde primeiramente se sinteu a necesidade de espresal-o sentimento foi en Dresde, pol-o esforzo de Pechstein, y-en Munich, pol-o esforzo de Kandinsky. A teoría tivo que estirarse en vaguedades filosóficas pra poder unificar c'unha mesma xustificación as dúas tendencias. Por iso unha chea de pintores *ensayistas* de calquera sitio do mundo, que sacan obras da súa cabeza com'as arañas o fio do cù, empezan a chamarse *expresionistas*.... ¡Canté!

No «Konprinzen-Palais» poden ollar das mellores obras *expresionistas*. Max Pechstein, admirabel de coor, semella sere fillo de Gauguin e neto de Van Gogh; como sabe pintar canto quer, non rifou co-a Natureza. Kandinsky rompeu as súas relacións co-a Natureza y-eu non podo nin quero entendel-o; se admitimol-o arte que «xurde da y-alma, a onde non chega nin tan siquera o conceito das cousas» espoñémonos a que calquera poida cha-

marse pintor. O «puro trascendente» de Kandinsky non pode intresarme máis que isas obras que fan os rapaces esmagando cabezas de moscas na dobre d'un papel. Frank Marc xa é outro cantar; iste artista, morto na guerra, era o máis xurdio representante da fraución sudalemana e o máis outro artista do *Expresionismo*; o seu cadro representando catro cabalos e un cachifo do arco da vella é a mellor obra nova que levo fitado: todo parece de vidro transparente tintado de azul e alumeados pos detrás. Dispois poden mencionarse a Otto Müller, Erich Heckel e Kircher; Paul Seehaus e Lyonel Feininger, co-as suas concomitancias cubistas, e Oscar Kokoschka esmagando macarróns cooreados riba d'un lenzo...

Lémbrome d'aquil emperador da China que mandou queimar todol-os libros pra que a Estoria escomenzase co seu reinado; mais os letrados xuntáronse no bosque e deprenderon de memoria os libros, asegurando d'iste xeito a tradición oral. Tamén moitos alemás, com'os letrados da China, andan deprendero, ás agachadas do mundo, algo máis que libros, pra poder continual-a sua tradición.

Nin que decir ten que topei con médicos que veñen deprender técnica. Os condenados saben moito, moito. Están tan afeitos á mirar microbios que chega un á pensar que os viron e que eisisten de certo. Están tan afeitos á ollar pol-o microscopio que non poden falar d'un cancro sen chamarlle «bonito caso». Os condenados saben moito, moito. ¿Qué estás doente? Pois sácanche cantas cousas poidan do teu corpo, lévanas ó laboratorio e dispois xa saben de que mal sofres. Con todo, istes namorados do experimento semellan unha carta amorosa escrita á máquina. Eu desexaría cabo de min un vello médico, simpático, que fixera rir á miña nai e a miña dona cando sufrisen ó

pé do meu leito. Eu teño presentimentos de que ha matarme un sabio.

¿Sabedes como lle chaman ós omnibus que rodan pol-as ruas, cheos de estranxeiros que veñen visitar Berlin? Pois chámanlle o «carro dos parvos».

Da caricatura moderna non hay nada nos Museos e cométese unha inxusticia. Certo que os grandes caricaturistas alemás crearon o *Simplicissimus* e non seria ben consagrar oficialmente un ataque ás institucións políticas e sociais que aínda reinan hoxe. Con todo a caricatura enxendrou o moderno arte do anuncio co-as suas simplificacións espresivas e as suas síntesis de coor. Do arte do anuncio e do decorativo sintético, nascido do humorismo, xurdiron os pais do *Expresionismo*. Todos sabemos que o arte xaponés ó chegar á Europa desdoblouse nas dúas calidades que ten, e o *decorativo* influíu na pintura e o *espresivo* criou a moderna caricatura. Ista dúas calidades viviron arredadas e ó xuntárense aparece o que agora chaman *Expresionismo*. Dispois de todo non haberá humorismo no *arte novo* da Francia nin da Italia; pero eiquí hain-o. A caricatura é un arte espresionista e a caricatura (non a tradución abreviada das cousas senón a interpretación arbitraria das espresions das cousas) é un arte amparado pol-a teoría do *Expresionismo*. O que pasa é que a caricatura quer sere un arte grande e rifou co anecdótico, mercou pinceles e lenzos e agora fai cadros de Museu... Con todo ninguén poderá convencerme de que unha libra de lan pesa máis que unha libra de plomo.

O gran Pazo do Kaiser Guillermo está pechado agarlando a volta do dono. Amorosamente ábreño alguhas veces pra que se ventile.

Pasei o domingo en Grunewald fartándome de Natureza. Nas espesuras do bosque sintense risas e bicos; é que a moceda de Berlin xoga ós paxaros nos días de

lecer. Na beira das lagoas a xente, en coiro, esgraxeia ó sol, derretendo as súas manteigas. Anda, anda... e chego a Potsdam e fártome de fílar Pazos, parques e xardíns de encantamento e andando, din c'un camiño negro, enloitado adrede, que me leva á capela onde apodrece a finada muller do Kaiser. I-entrei n'aquel Pazo das ledicias que Federico chamou «Sans souci» e mirei un'ha galeiría de pinturas, onde locen sobrantes de Rubens, dous cadros do luterano Cranach e un xurdie cadriño holandés que agacha o seu valor na escuridade d'un currunchito. Foi o día da miña vida que vin máis cousas; derrreado de cansazo guindei co corpo no leito, durmin e tiven un soño: Eu tiña un chaleque de fantasía, unha gran leontina de dublé e paseábame no «carro dos parvos».

O meu pousadeiro é un gran tipo. Batendo co-a man na testa cóntame que quixera saber moito, moito; pero non as cousas que saben os demais senon cousas que ninguén soupese. —Eu—di il—collo un libro grande de filosofía e anque non-o entendo atopo placer en lel-o todo enteiro. ¡Que país!

Un prusiano pensa que un home do, Luxemburgo, poño por caso de miudeza é menos que un alemán, pol-a sinxela razón de que o Luxemburgo é moito máis pequeno que o seu Imperio. Pensan coma pode pensar un castelán. Tamén n' unha relación de mortos, clasificados por profesión calquera pode ollar que morren máis labregos que Bispos mais compre

decatarse que un Bispo está tan perto da morte coma calquera labrego. Non; un home do Luxemburgo é tanto coma un home da Alemaña e aínda máis pol-a probabilidade de non morrer na guerra...

Pol-as obras de *arte novo* que levo mirado pode decirse que na Alemaña, como na Francia, iniciouse unha volta ó academismo, co-a diferenza que vai antre Hans Von Marées e Ingres. O academismo, dispois de todo, é un bó remate da corrente artística nascida contr'o naturalismo. Como agora todo corre tanto, eu agardo que dispois d'un pouco de academismo voltaremos a Natureza, co centro director do arte máis alá da retina.

As miñas notas —que son moitas— en col dos Museus de Berlín non podo arriscarme á publical-as. Calarei por medo a desbocarme. Pra poder discurrir compre coñecer ben a sinificación xusta d'unha chea de verbas e tal cousa é allea ó meu negociado... ¿Qué que decir *realismo*, *naturalismo*, *verismo*, *visualismo*, *simbolismo*, *idealismo*, *espiritualismo*, etc.? Cando istas verbas sexan esquecidas ou ben coñecidas a su sinificación, poderei eisplícar-me...

Hoxe fun ó Consulado de Baviera en Berlín pra solicitar permiso de residencia en Munich. ¿Qué vos parece, centralistas idiotas?

Deixo Berlín sen migalla de sentimento. Non levo na memoria nin malas nin boas lembranzas.

Castelao.

(A seguir).

PAPELETAS CERVANTINAS A O MARXE DE GALIZA

I

Persoas que figuran na aventura dos carneiros (Cap. XVIII da primeira parte do Quixote).

Aunhos cantos milleiros chega xa o número de comentarios, notas críticas, observacións, e dos estudos que se teñen feito do Quixote por cervantófilos cordoveses, sevillans, manchegos, valisoletans, vascos, aragoneses, catalás, madrileños, ingleses, alemás, franceses, italianos e americanos.

Somentes Galiza sigue silenciosa, coma si Don Quixote fose a persoificación da y-alma de Castela e Cervantes de pura raza e psicoloxía andaluza, tendo roubado a aquil pobo a gracia toda e a donosura do seu estilo incomparable.

Non, o mais insine dos Saavedras, dos Cervantes e dos Pimentel Sotomayor, e acollido á amparanza do gran Conde de Lemos, de Sarria, de Villalba e de Pontedeume, Don Pedro Fernández de Castro, non somentes ostentou apelidos pura e netamente galaicos, senón que o seu espírito e a súa psicoloxía era

da nosa raza; e noso, mais que castelán, foi o meirande dos cabaleiros andantes; o que serviu coma pedra de toque pra flaxelar os homes da corrompida e desgraciada sociedade do seu tempo, tan somellante por disgracia á nosa. Don Quixote foi a persoificación da protesta da y-alma máis grande e xenerosa da España do seu tempo.

Quitando o Padre Sarmiento e unha ducia escasa máis d'escritores rexionais, cantos dos nosos paisanos fixeron un labor que poida compararse, non xa co dos escritores ingleses, alemás, italianos ou madrileños, senón co dos cordoveses ou sevillans e aínda co dos catalás?

Endexamáis Galiza contou c'unha pléyade tan brillante d'escritores com'a que oxe é orgulo da nosa terra: periodistas, novelistas, dramaturgos, poetas líricos, dende Rey Soto ó incomparable Valle-Inclán.

Mais xusto é que xa que os artistas do linguaxe desertan de tan patriótica labor, nos botemos a ela os últimos, os desconecidos e anónimos soldados de fila, os que non temos título nin autoridade ningunha pra emprendermos un labor d'esta clás; xa que non temos que ganar nada nin nome que perder; pra ver si co eixemplo espertamos a atención dos distraídos poetas, dramaturgos, novelistas e periodistas, e faguemos que sigan o nobre eixemplo dos escritores d'outras rexións.

Esto é o que nos levou a esborracharmos unhas cantas papeletas cervantinas, que xa nos daríamos por satisfeitos chegásemos en número, xa que en calidade é imposible, á milésima parte das que o doutísimo director da Biblioteca Nacional don Francisco Rodríguez Marín levaba feitas cando iniciou a publicación anotada e comentada da súa edición do Quixote.

Veñan outros correxindo e emendando os nosos erros e escrarecendo non sómentes a letra senon o verdadeiro sentido da obra imortal; a enrequecendo o imenso tesouro legado pol-os vellos cervantófilos.

Cap. XVIII da primeira parte do Quixote: "Donde se cuentan las razones que pasó Sancho Panza con su señor Don Quijote, con otras aventuras dignas de ser contadas." (tomo 2.º da edición anotada por D. Francisco Rodríguez Marín, Madrid, 1917).

Refírese esta papeleta sómentes ós persoaxes que Don Quixote creu ver na aventura dos carneiros:

"En estos coloquios —di Cervantes— iban Don Quijote y su escudero, cuando vió Don Quijote que por el camino que iban venía hacia ellos una grande y espesa polvoreda, y en viéndola, se volvió a Sancho y le dijo:

"—Este es el día joh Sancho!.... etc."

"—Señor, pues ¿qué hemos de hacer nosotros?

"—¿Qué? —dijo Don Quijote— Favorecer y ayudar a los menesterosos y desvalidos. Y has de saber, Sancho, que este que viene por nuestro frente le conduce y y guía el gran emperador Alifanfarrón, señor de la gran isla Trapobana; este otro que a mis espaldas marcha es el de su enemigo el rey de los garamantas, Pentapolin del arremangado brazo, porque siempre entra en las batallas con el brazo derecho desnudo.

"—Pues porque se quieren mal?....

"—Quiérense mal —respondió Don Quijote— porque este Alifanfarrón..... y está enamorado de la hija de Pentapolin, que es una muy hermosa y además agraciada señora y es cristiana. ...

".....viendo en su imaginación lo que no veía ni había, con voz levantada comenzó a decir:

"—Aquel caballero que allí ves de las armas jaldes, que trae en el escudo un león coronado, rendido a los pies de una doncella, es el valeroso Laurcalco, señor de la Puente de Plata; el otro de las armas de las flores de oro, que trae en el escudo tres coronas de plata en campo azul, es el temido Micocolembu, gran duque de Quirocia; el otro de los miembros gigantes, que está a su derecha mano, es el nunca medroso Brandabarbarán de Boliche, señor de las tres Arabias, que viene armado de aquel cuero de serpiente, y tiene por escudo una puerta, que según es fama, es una de las del templo que derribó Sansón, cuando con su muerte se vengó de sus enemigos. Pero vuelve los ojos a esta otra parte, y verás delante..... al siempre vencedor y jamás vencido Timonel de Carcasona, príncipe de la Nueva Vizcaya, que viene con las armas partidas a cuarteles... y trae en el escudo un gato de oro... con una letra que dice: *Mian*, que es el principio del nombre de su dama, que..... es

la sin par Miulina, hija del duque Alfaniquen del Algarbe; el otro... el otro que... trae las armas de los veros azules es el poderoso duque de Nervia, Espartafilardo del Bosque, que trae por empresa en el escudo una esparraguerra.....*

O Sr. Rodriguez Marín, n-unha das suas numerosísimas papeletas cervantinas (pax 78 do devandito tomo 2.º) di: "Comienza aquí la enumeración de una cáfila de personajes no tan fantásticos como algunos piensan; pués, a lo que sin pecar de visionario puede colegirse, envuelven alusiones a otros sujetos de carne y hueso, a quien Cervantes conoció, o de quienes tuvo noticia" (1). D. Aureliano Fernández Guerra... acentuando algunas conjeturas... probò a descubrirlos y revelarlos."

"También yo —engade o Sr. Rodriguez Marín— eché mi cuarto a espadas en esto de inquirir y conjeturar y pendiente de los últimos retoques... tengo un folleto que intitularé *Timonel de Carcajona y Espartafilardo del Bosque. Disquisiciones históricas literarias.*"

Descubriu o Sr. Rodriguez Marín que "el otro.... que trae las armas como nieve blancas y el escudo blanco y sin empresa alguna, es un caballero novel de nación francés, llama-lo Pierres Papin, señor de las baronías de Utrique*, fué un francés de ese nombre, que tenía tienda de naipes en Sevilla, en el último tercio del siglo XVI"

Valla pol-o que valera, e aínda cando o estrevemento de se lanzar a escrarecer (hipoteticamente crar'està) un pasaxe do Quixote, constituya una verdadeira ousadia, en quen carece de toda base pra tal empresa, coma o uneco que co-elo se pode

(1) Navarro Ledesma na sua *Vida del Ingenioso hidalgo Don Miguel de Cervantes Saavedra*, indica a idea de qu'os nomes dos guerreiros d'Alifanfarrón e Pentapolin, serían alcumes que se daban por burla aos bracos da picaresca de Sevilla.—N. da D.

perder é o papel e máis o tempo, imos enxergar unha micocolembica e alifanfarrón ca opinión sobre de quen por algus indicios pensamos que podan ser dous ou tres dos persoaxes-carneiros citados por Don Quixote.

Aquil valeroso Laurcalco, que trai no escudo un león coroadado, señor da Ponte de Prata, moi ben poidera ser un dos moitos Balboas que viñeron a Toledo a s'acolleren baixo da fecunda e benfeitosa sombra do seu parente o Eminentísimo Señor Cardenal, pois teñen com'escudo un león sobre ondas, e o nome de Laurcalco podería ser en alusión ó val do Lor, en Quiroga, e n-esta hipótese, facile había ser darmos co auténtico Balboa a quen se referiu Cervantes.

O da Ponte de Prata ven complicitar e facer máis difícil a solución, por canto pódese aplicar a máis d'unha familia.

Canto ó gran duque de Quirocia, ó temido Micocolemba, a cousa é moi crara; por canto o nome de Quirocia é o de Quiroga lixeirísimamente desfigurado. E aínda cando non foi endexamais conde nin duque de Quiroga, por moito máis o terían na sua pequena corte ó gran Cardenal, Presidente do Consello de Castela, privado de Felipe II e arcebispo de Toledo, Don Gaspar Quiroga (anos 1577 ó 1594); e si tampouco se chamou Micocolemba, algún tería dado á familia de Cervantes ou á da sua credula muller, qu'o fixera acreedor a figurar na cáfila borreguil de persoaxes que Don Quixote sacou á vergonza pública.

Chamouse en vida Don Rodrigo Losada Quiroga Ribadeneira; foi fillo de Don Xan Quiroga Losada, xeneral en socorro de Chile (morto en 1575), señor da casa de Carballedo e capela de San Xoan (na eirexa do Hospital de Quiroga, da Orde de San Xoan de Xerusalem); pai de Don Xan de Losada Escobar, capitán na Italia, e sobriño ou primo segundo da Sua Eminenza

o Cardenal Quiroga. D'esta familia é sucesor directo na actualidade, o conde de Gavia e marqués de Madela, Don Francisco Losada de las Ribas, senador e xentil home da S. M.

O Cardenal Don Gaspar de Quiroga naceu en Madrigal no ano 1513, mais o seu pai foi da casa do Pacio, de Quintá de Lor (en Quiroga) e o seu abó, Don Alvaro de Quiroga, foi comendador do Incio (da Orde de San Xoan) na cuia eirexa conservase o seu sepulcro, con fermosa estatua sepulcral, mandada facer pol-o seu agradecido neto. Era parente do conde de Lemos, coma se pode ver na *Crónica del Gran Cardenal Pedro G. de Mendoza* (pax 287, cap. 14 e seguintes) de Pedro de Salazar.

Don Gaspar de Quiroga, arcebispo de Toledo no ano de 1577, Cardenal, Presidente do Consello de Castela, privado de Felipe II, morreu o día 15 de Santos de 1594. Mandou qu'o enterraran en Madrigal. O seu corpo foi a esta vila *"acompañado de unas 1.500 personas, parientes, deudos, y criados. Tuvo gran casa de criados con hábitos de todas las órdenes militares."*

Veleiquei d'onde saíron os carneiros da aventura na que Don Quixote creeu ver persoaxes.

Foi o Cardenal de rostro alegre e o cabelo e barba rubios e moi composto, ou sexa que tiña os caracteres propios da raza sueva, á que pertencía Cervantes.

Engade ó seu biógrafo: "que era del linaje de los Valcárcel y Balboa, y que le oyeron decir que no le enterrasen en sagrado si fundase mayorazgo."

E si non os máis achegados, qu'o foron sen duda os Quirogas, Losadas, Saavedras, Ulloas, etc. pol-o menos deberon estar en maoría a carón d'il, os Balboas e Valcárceles, como o proba a aventura de que nos ocupamos.

Que outro probablemente, que un Valcárcel, había ser o duque de Nervia, que

traí "por empresa una esparraguera?"

O escudo dos Valcárceles, formado por cinco estacas, produz ise efecto, sendo farto felis a comparanza cervantesca; e canto ó de Nervia, poderá ser alusión a Navia (de Suarna) qu'os Valcárceles señoreaban? E a lixeira *cebra*, será pol-o Cebreiro? terra dos Valcárceles que linda co concello de Cervantes.

Ainda qu'o Cardenal non fundou mayorazgo con doblós seus furlouno o seu sobriño, o referido Rodrigo Losada Quiroga, asegun refire o Padre Gánlara en *Armas y triunfos de Galicia* (páx. 293) onde di: "Casa de Carballedo, de los Quirogas capilla de San Juan Bautista, fundi mayorazgo de dicha casa, capilla y hacienda... y el Cardenal Quiroga... siendo Arzobispo de Toledo *izo poner algunos estandartes de los hombres insignes de este apellido bendiciéndolas él y embió su capelo para que se pusiese conellos en dicha capilla reconociéndose por descendiente de aquella casa*, mandando 20 ducados para reparos de la capilla (consta del testamento de D. Rodrigo de Quiroga)".

Consérvanse na capela, da que pretendeu facer o Cardenal algo imitante ó panteo do Escorial, pr'os do seu linaxe, moitos sepulcros e lousas sepulcraes cos escudos dos linaxes do Cardenal e n-ela figuran os d'algús dos que Cervantes imortalizou no seu libro.

E o endexamais medroso Brandabarba de Boliche... que viene armado de aquel cuero de serpiente y tiene por escudo una puerta que según es fama es una de las del templo que derribó Sansón..."

Asegun unha antiga leenda relixiosa, probablemente da época visigoda, que logo recolleran pra o seu nobiliario os Saavedras, en terra de Saavedra (nas lagoas de Santa Cristina) había un templo pagao, de que a porta achábase gardada por unha grande e espantosa serpe a que

matou, asegun o panexirista da casa de Saavedra, o fundador d'esta, novo San Xurxo, tirando logo co-a porta e máis co templo, que ficaron solagados na lagoa (caso qu'esta leenda e a de San Xurxo non sexan unha mesma).

A esta leenda, tan conecida e familiar pra Cervantes Saavedra, coma pr'o señor da torre de Saavedra e coto d'Eiriz, Saavedra e Bolaño, é a quen se refire o do coiro de serpe, e máis o da porta e o templo que desfixo Sanson, e cecaís non sexa o Boli-che outra cousa qu'o apelido Bolaño pouco desfigurado.

De se non referir a Saavedra Bolaño, aludirá probablemente a Don Pedro Vz. de Losada, da casa de Santa Cruz de Bolo, curmao do Cardenal, do que fixo Cervantes o *Bolicho*, ou ós Quirogas de Villoria, que señoreaban a mór parte da terra do Bolo (hoxe partido xudicial de Viana do Bolo) parentes cercanos seus.

Non sei quen poda ser aludido co título de príncipe da Nova Vizcaya, Timonel de Carcajona; somentes no caso de que Carcasona fose Carcasia (Padrón) poderíamos sospeitar s'aludise a Antonio García de Saavedra, "Nieto de García de lousada e quiroga y María García de Saavedra" señores da casa de Lantaño, aínda cando pareceme moi dudosa esta hipótese. Creio mais probabre refirase a un persoaxe com-pretamente extraño a Galiza.

Quen foi a princesa Miulina?

Xa temos indicado qu'o Cardenal era oriundo da casa-pazo de Quinta de Lor, asegun os seus biografos. Pois ben, Don Antonio Losada Somoza e Quiroga era n-aquiles tempos, Señor do coto de Villarmeau (no Bolo) e do pazo do Lor, parente do Cardenal; tivo un fillo chamado Francisco Antonio Losada de Villarmeau e unha filla, Leonor Losada Somoza, que casou con Xan Arias, da casa de Masid, no val de Lemos.

Foi a princesa Miulina, en cuio nome aludeu ó da casa de Villar *meau*?

Daría lugar a súa estancia en Toledo a algunha rifa na que tomaran parte os bandos dos pretendentes?

Somentes unha lixeira sospeita, sen base segura, podemos apuntar ó caso.

A circunstancia de chamarlle filla do duque Alfeñiquen do Algarbe, que sen duda foi Fernan darias, señor do Castellar e do Viso, *Alfaqueque* mayor de Castela, alcalde mayor de Utrera; con dereito de cobrar 10 ducados por cada mouro que se rescata, que estivo en Lepanto, descendente por Doña Leonor Martel da casa real de Francia, fainos tamen sospeitar que aluda a unha filla d'iste.

E que relación pode ter o alcalde mayor d'Utrera, oriundo de Francia e Alfaqueque de Castela (Alfeñiquen del Algarbe) co Pierres Papin, "señor de las Baronias de Utrique (Utrera)? Dificile, senon imposibre é desentrañar esto sen novos datos qu'o escrarezcan algo.

Ou o Pierres Papin do Quixote teria o seu orixen en Pierres Paian, irmaus de sangue dos reis de Hungría, que viñeron a Castela no tempo d'Alfonso VI, de quen se tiñan por descendentes os Fonseca e os Coutiños? (Nobiliario de Piferrer, pax. 459). Niste caso facile seria atopar na pequena corte do Cardenal, ó Pierres Papin aludido.

Foron no anemo de Cervantes, duas persoalidades distintas, a fermosa filla de Pentapolin o do arremangado brazo, e a princesa Miulina, filla do duque Alfeñiquen de Algarbe?

A que chamar a esta Miulina, de Miao, que tan ben cadraba á filla de Losada Somoza, señor do pazo de Lor e de Villarmeau, e a que revolver e misturar a Pierres Papin co Saavedra, Alfaqueque mayor de Castela e alcalde de Utrera?

Moito queda por aclarar, mais abondame a mostrar o rastro que se debe seguir

pra se non estraviar, en escritura tan intencionalmente escurecida pol-o seu propio autor.

Quen sepa máis ou teña outros datos que modifiquen, corrixa os conecidos, ou sinalen novos vieiros, que os espoñan,

que estas investigacións deben ser máis obra colectiva que non produto do esforzo individual.

Xaquín Arias Sanxurxo.

Monforte de Lemos, 4-I-1923.

SEICIÓN ARQUEOLÓXICA

O redor do fervente galeguismo d-Antón Losada Diegues, Profesor d-o Instituto de Pontevedra, formouse n-aquela cidade unha Xuntanza d-Estudios n-a que traballa un fato de rapaces cheos do mais grande amor á Terra, domiñando a eidea d-axudar á degenerada formación da historia de Galiza.

Co-a súa grande e froitosa esperencia e co-a xenerosidade dos seus fondísimos coñecimentos n-a arqueoloxía galega don Casto Sampedro, Presidente da comisión arqueolóxica de Pontevedra, dou quentura a este novo movemento ó que tamén leva a súa axuda artística sempre varil y-enxebre Alfonso R. Castelao.

C-o sinxelo propósito de ollar e comprobar exemplares do orixinal arte rupestre galego (1) comentado xa por Cabré, Gomez Moreno y-Obermaier fixo a nova Xuntanza de Pontevedra excursións que nos seus comezos deron mais froito do que s-agardaba.

Esta nota non pode ser aínda un estudo, qu-o seu tempo sairá, senon mais ben un index e pequena impresión.

Na parroquia de Ponte-Sampayo, onde chaman o monte da Crús, estudiáronse pedras riscadas, un dubidoso *cromlech*,

y-unha pedra abaladoira. Desperta a curiosidade o lugar pra un detido estudo: ali preto tiñase atopado xa un machadiño de bronce.

Na mesma parroquia, mais enriba do lugar do Rañadoiro, no Chan das Cruces, presentase ó estudo unha intresantísima estación. N-un outeiroño ollando o Chan aparecen en tres grandes laxas dibuxos rupestres a eito, de característica galega. Preto, un dolmen indudabel y-unha pedra abaladoira. É craro que n-unha mais detida observación topárianse materias d-estudo abondo.

Na parroquia de Domayo, n-a Cidade (1) de Montealegre víronse *Kjokkenmoeddings*, n-os que s-atoparon moitos anacos de cerámica, algúns ornamentados, osos, instrumentos neolíticos, muíños de man, etc. Trátase d-unha froitosa estación arqueolóxica, n-a que eisen viendas circulares, manifestacións megalíticas, mostras d-insculturas rupestres e penedos con *fossettes*. Diante tal riqueza é preciso un traballo metódico y-un estudo feito de vagar. En NÓS saíran de cote comentarios ás descubertas feitas. Pol-o d-hoxe somentes pódese adiantar qu-unha vés mais atópase demostrada a hirmandade absoluta da prehistoria galega e do Norte de Portugal.

Antón Iglesias Vilarelle.

Octavio Pintos Lois.

(1) Os mais d-estes exemplares, anque algúns xa eran coñecidos ó tempo da saída da Historia de Galicia de Murguía (1865) foron dados por don Casto Sampedro co-a colaboración do inesquecible e xenial artista Enrique Campo. Ramón Sobrino, Director do Instituto de Pontevedra, en repetidas e froitosas exploracións fixo unha fermosa colleita de novos exemplares. D-uns y-outros aproveitaron Cabré e H. Obermaier.

(1) Nome en Galiza que val o mesmo que Citanía ou Cidade en Portugal, no senso arqueolóxico.

A PINTURA GALEGA

O SEGUNDO SALÓN FERROLÁN

ANTE as manifestacións de conxunto celebradas pol-os pintores e dibuxantes galegos no ano 1922, cómpre sinalar, pol-a súa importancia, a exposición que estivo aberta no Ferrol o derradeiro mes de Setembro.

Uns cantos entusiastas amigos do Arte, dirixidos pra detalles de execución por un arquitecto e un pintor profesional, organizaron iste certame, contando pra elo c'o amplo salón do "Círculo Mercantil", e co'a certidume de seren axudados pol-a vila enteira.

Foi pensamento dos orgaizadores donarelle ao II Salón Ferrolán toda a transcendencia posible, relacionándoo pol-o seu espírito co'as exposicións de arte galega comprendidas no ciclo que encomenza no 1912 e que tende a facilitar o desenrolo e independencia estética da nosa pintura. Por ista razón, ademais de terse percurado insistentemente o concurso dos principaes mestres galegos, púxose especial intrés en faguer resaltar os valores novos i-en estimular as novas vocacións, acollendo a obra de todos aqueles artistas que, pol-o seu temperamento pictórico, fixeran persentir felices e renovadoras arelas no seu labor do porvir.

Chegaron a xuntárense 130 obras, e a instalación que se lles fixo foi moi luxosa e afuzada, rompendo con tradicionaes precutos e seguindo en moito as tendencias manifestadas en recentes exhibicións de cadros, postos do xeito razonado e audaz que pode carauterizar hoxe no día os métodos de un Breuhaus. Claro está que, diante de ista novidade, si eisi pode chamárese, non fallou o divertido e inevitable lamento de algún que outro "filisteo"; emporiso, a persentación do II Salón ferrolán reputouse en xeneral como un acerto e un exemplo. O local achábase dividido en varias seuciós pra xuntar en cada unha de elas a obra de cada un dos artistas que con-

curriron con un núcleo de cadros relativamente grande. D'iste xeito, o labor dos pintores ollábase arredadamente, sin os incomenentes que ocasiona a misturanza e vecindade de produción de artistas diferentes. As seuciós tapizáronse con ricas e fermosas teas e adornáronse con froles a eito. Compretaban a suntuosidade do conxunto antigos mobles galegos e xurdias pezas de cerámica, nosa tamén na suá mór parte.

Os medios pra chegare a unha realización tan notable foron proporcionados pol-o Auntamento i-especialmente pol-o comercio ferrolán que deu unha nota de cultura, de desentrés e de entusiasmo verdadeiramente dina de lembranza. Expriase ben o aprauso espontáneo que algúns xornaes dos centros artísticos da península adicaron a ista singular colaboración, sinalándoa como un trunfo do espírito moderno.

Outra das notas simpáticas do periodo preparatorio da exposición, dérona os cartés artísticos que a anunciaron e que, seguindo o costume local, exhibíronse nos escaparates dos comercios. Istes cartés foron moitos e moi bós. Pintáronnos a señora María Cabo, os Sres. Abelenda, Carmelo e Valentin Castro e o neno Xaime Deus. E intresante consiñare que moitas de istas obras achábanse compostas con elementos inspirados na froa galega: as simbólicas e lanzales estilizacións do toxo estabreceron cicais n'elas, por primeira vez, un prestixio e unhas posibilidades que han tere rexa confirmación no porvir.

•••

Analizar unha manifestación artística como a do II Salón ferrolán é un labor ateigado de dificultades, porque non abonda ponderar o valor esencial de cada cadro, sinon que é mester estimar coidadosamente o que a obra mais modesta aporta a ex-

posicións que, como a do Ferrol, poden calificárense de *constituíntes*. Non hai que istranal-a verba: dende o momento en que o espírito da raza xuntou en divisa as dúas palabras *pintura galega*, todol-os nosos artistas interesáronse mais ou menos por un ideal que se presentaba acugulado de cousas novas e misteriosas. Nos primeiros tempos houbo, naturalmente, a indecisión que imponen de cote os camiños desconecidos, pero moi axiña os éxitos de algúns artistas e, por riba de todo, os das grandes exposicións colectivas de arte galego, fixeron redoblál-o esforzo dos afuzados e axuntaron ao movemento aos retraguidos. Hoxe no día pódese afirmare que, dos pintores nados na Galicia, son poucos os que non arelan que o seu arte sexa xenuinamente galego.

Ben mirado, elo quer dicir simplemente, que o que istes artistas desexan é expresar de un xeito persoal e ceibe de prexucios e de influencias istranas, un feixe de cousas que non foron tratadas deica agora pictóricamente ou o foron con pouca fondura. O papel que en todo isto representa a idea nazonalista é de reclamá-la téunica e a atención dos artistas pra un tesouro estético cáseque intuto n'iste aspecto, que o pintor ollaba denantes con certa nugalla, debido xeneralmentes a que camiñaba no mundo do arte cosmopolita un pouco desorientado antre contraditorias rachas de modalidades caprichosas e pouco consistentes.

Aos azos renovadores axúntanse o sentimento da diñidade e a orgulleza da raza n'un romántico e tentador desexo de faguer xurdir con forza unha arte coma a da pintura un pobo que, deica agora, non poidera manifestalo de un xeito craro e potente. Cicais non sexa doado pra unha soia xeneración abranguer a realización compreta d'ista obra trascendental. Os elementos vanse axuntando traballosamente, sobreven, ademais, a dura loita co'as influencias alleas que perduran nas imaxinacións e impiden afondar doadamente na esencia das nosas cousas: os momentos de agora son, reialmentes, pra os artistas galegos, momentos de turreada emulación. A iste período de axuntamento de forzas, de elaboración de unha nova estética, de rebusca de modalidades carauterísticas da i-alma de unha raza e de un país, é, por

consequinte, ao que hai que referir ista exposición de que nos estamos ocupando, así coma todas as outras de arte galego posteriores ao 1912.

Con abraiantes teorías, en nome da estética moderna, vense combatindo rexamente a tendencia nazonalista no arte. Mais os feitos encárganse de defendela, pois si ben é certo que unánimementes se proclama o fondo común e universal das Artes non-o é menos que endexamais puxeron os pobos tanta enerxía en patentizar o carauter propio e inconfundible das suas. Séxanos permitido copiar, a xeito de mostra de coma se ven enfocando o asunto, os seguintes falacios tomados do Catálogo da Exposición de Arte Ruso (Paris 1921): *Deica hoxe—esquirbe Mauricio Paleologue—o público francés non tivera ocasión de asistir a unha manifestación tan carauterística. Nas numerosas exposicións rusas que se sucederon en Paris dende 1906 as obras achábanse moi misturadas. A mór parte das teas, aínda as mais interesantes, deixaban adiviñar a disciplina ou a fascinación de unha escola extranxeira. Ista teas firmábanas certamente nomes rusos, mais a inspiración primeira, a escolleita dos motivos, o orde da composición, a rebusca das armonías, a orquestración das cores, en unha verba, todol-os procedimentos de fatura e aínda o espírito intemo da obra, levaban a marca extranxeira. Hoxe, visitando a exposición que se abriu n'istes días, exprimentase pol-o contrario a sorpresa e a ilusión de achárese un de sócoto transportado en prena Rusia, porque todos ises cadros son esencialmente rusos pol-a personalidade inteira do pintor, pol-a súa visión dos seres e das cousas, pol-o seu sentimento do coorido, pol-o acento do dibuxo, pol-a súa interpretación de paisaxes e facianas, i-en fin, por todo o que a raza, o atavismo, a terra natal, a relixión, a costume, a hestoria, imprimen de específico e de fondo no temperamento de un artista.*

Mais a ilusión non fire sómentes os nosos ollos e o noso espírito: chega tamen ao corazón. I-é que, en efecto, un pensamento que conmove, un sentimento de grande elevación presidiron iste certame. Os organizadores quixeron probarlle ao mundo inteiro que a Rusia está decote chea de vida e que os seus fillos dispersos manteñen piedosamente a súa imaxen santa no fondo da súa i-alma...

O testimoño é ben prestixioso e ben

recente, i-expresa pensamentos semellantes en moito aos que evidentemente provocan a expansión do arte galego contemporáneo.

Sin habérense axuntado no II Salón ferrolán obras de tantos autores e tendencias como nas derradeiras grandes exposicións galegas, pode emporiso decírese d'í que tivo unha sinificación tan intensa como aqueles, e, si cadra, mais percisa. As obras expostas agora no Ferrol pertencían excrusivamente a tres xéneros: o retrato, a paisaxe e o dibuxo imaxinativo. A mór parte de ista produción desenrolábase en dondos acordes de coor e soio n'algún caso illado chegaba a estridencia. En moitos dos cadros manifestábase unha tendencia—acaso instintiva—a suxerir sensacións de misterio e de ensono. En conxunto, todo iste arte, dando mais atención ao pensamento que a forma, cantando n'unha escala cromática xeneralmentes baixa e desencartándose cáseque decote n'unha téunica concenzuda, arredábase abondo do espírito de craridade latino e acusaba enérxicamente o temperamento de un pobo do norte.

Moitas das características que finamos de citar como comúns a cáseque total-as obras da exposición, evidenciábanse categoricamente nos tres cadros de Alvarez de Sotomayor instalados no posto de honor do Salón. Eran estes: "Retrato do pintor Helsoy", "Mulleriñas" (obra que o autor regalou ao pobo ferrolán) e "Nai e filla".

O primeiro, pintado no 1909, é moi coñecido pol-os trunfos que con él outivo o mestre galego en varias exposicións extranxeiras. Hoxe dita pintura pertence ao Museu de Chile. Os outros dous cadros foron feitos recentemente.

Nada mais oportuno que a comparanza d'istas tres obras, realizadas en épocas tan distintas, pra convencerse de que no arte de Sotomayor foi nidio decote o espírito da raza nórdica. A crítica hespañola debeu de enxerguelo eisi ao asiñar as obras de Sotomayor certa aboenza co'as dos retratistas crásicos ingleses, influencia un tanto istrana e soio espricabre pol-o mandado imperativo do temperamento, porque So-

tomayor formouse pictóricamente en Madrid i-en Roma. Tal influencia, ademais, se non refire dende logo a procedimentos, sinón a espiritual elegancia e ao poético misterio que xurde dos seus retratos, levando a imaxinación a un mundo de vagas e inefabres ideas, dixéramos que musicas, evocadas pol-o acorde crómico, cáseque decote en tono menor; e, como unha indefinible lus, inquedante no fondo de iste misterio, a psicoloxía do individuo retratado expresada con rexa fondura.

Eisi socede c'o retrato de Helsoy. Si n'algún tempo chegase por un milagre a sere esquencido o nome do seu autor, se lle non ocurriria a ninguén referilo aa pintura hespañola da época en que os fulgores da paleta de un Sorolla refrexábanse pouco ou moito nas obras de todol-os seus eolegas da península.

Moitas persoas, pouco impostas da carreira artística de Sotomayor, xusgaron, ao contemplar no Salón ferrolán os cadros "Mulleriñas" e "Nai e filla", que nos anos que trascorreron dende que pintou o "Retrato de Helsoy" operáranse grandes troques no pensamento que rixe a obra do mestre. Sotomayor nada fundamental tivo que reutificar no seu arte, porque iste áchase afincado en principios sólidos e responde sinceiramente ao seu temperamento. Acentuou, si, moito, a su perferencia pol-os temas galegos, e digo acentuou, porque xa denantes de 1909 Sotomayor tiña pintado ademirables cadros reproducindo tipos de aldeans galegos. Agora, nos derradeiros anos, sobor da base das frescas coores dos nosos traxes tradicionaes e característicos, orquestou maravillosos acordes de coor pra acompañar o seu canto aa pura e sinxela raza galega, saudada todol-os anos por él n'unha decote renovada e aidente pelengriñación aas terras de Bergantiños.

E a ista grande riola de producións inspiradas en xenuinos motivos galegos aa que pertencen os citados cadros "Mulleriñas" e "Nai e filla". Mais que cadros de costumes, son verdadeiros retratos de labregas, sendo n'eles, o mesmo que no retrato de Helsoy, o rasgo dominante, a fonda intencion psicolóxica e unha misteriosa musicalidade. Como execución, istas tres obras, singularmentes o "Retrato de Helsoy", xustifican o xigantesco prestixio do mestre galego.

Foi unha cousa moi curiosa n'iste segundo Salón ferrolán, decatarse de como ao rente d'istas rexas obras de pintura integral que finamos de citar, se sostíña firmemente o arte do dibuxante cruñés Alvaro Cebreiro, repersentado n'ista ocasión por varias caricaturas, ou mellor dito, por unhos dibuxos ademirabilmente suxeridores, de liña bela i-expresiva e de sorprendentes interpretacions. Algúns d'eles, como o retrato de Castro Gil, eran unha maravilla de resolución; no seu xénero unha verdadeira obra maestra. Moi notables tamen os retratos de Risco e de Villar Ponte.

Elena Olmos, fermosa discípula de Sotomayor —muller admirabile por todos conceptos— aportou aa exposición catro obras das cuas o "Retrato da Vizcondesa de Palazuelos" foi unha das mais considerables que se presentaron. Pertender que todol-os cadros galegos refrexen a pracidade ou a fosquidade da vida do campo, ou que canten perpetuamente a enxebreza da raza, cicais sexa limitar demais a esfera de acción do artista. Que os que chaten o arte de Elena Olmos de pouco galego consideren que refrexa de unha maneira perfeuta a crara ledicia e o discreto outimismo de un pobo ridente e cosmopolita, como a Cruña, sin exceutuar o seu azuible intrés pol-as cousas típicas, intrés que en moitos casos non pasa certamente de ser un préstamo de atención *chic* e indulxente. Velei-qui por qué "Adela e Rosalia", duas simpáticas rapazas cruñesas, asomáronse vestidas de aldeans a un cadro de Elena Olmos, tan ateigadas de expresión e de vida que revolucionaron ao publico un pouco ausorto das exposicións. Ista tea, por si soia, diría hastra onde pode chegar a xuvenil pintora cruñesa, sinon o anunciase intensamente seu outro cadro "A nena das baranxas", vibrante e delicioso estudio en marelos e grises craros, e por riba de todo, o "Retrato da Vizcondesa de Palazuelos, de serea e aristocrática fautura.

O arte de María Corredoira foi moi discutido, e dende logo, mal enxerguido. Expuxo un conxunto de quince obras, de factura fácil e selmosa. E pintura fina de matiz, musical, i-emporiso, baruda, sin concesións ao bonito, catando decote o verdadeiro. Ama os temas homildes i-escuros que realiza con técnica moi nova. O seu

arte, con ser forte, ten un non sei qué de melancónico que fai lembrar o do percursor Carreró, tan ateigado de espírito seutritional. As veces hai tamén nas obras de María Corredoira un refrexo de amable vida herculina, i-eisi, ao rente de intensas producións adicadas aa traxedia dos miseros, como por exemplo "Noitebras", persentou señorís retratos de damas cruñesas.

Manoel Abelenda fixo destacar no Salón ferrolán, ante unha bela serie de paisaxes, dous simpáticos cadros de figura nos que retratou, sobor de misteriosos fondos crepusculares, uns nenos aldeans de ollos cheos da serenidade do abrente. Eran pinturas armoniosas e ricas de coor, acuguladas da grácil sentimentalidade, de conxena ou de conto, da bravia montana galega.

Un pintor ferrolán, Valentin Castro, en preno período de formación, expuxo tamén varios retratos, sendo a sua obra culminante o do famoso ourador D. Matias Usero. Era unha obra algo desconcertante, chea de vigor, que deixaba certamente no ánimo unha sensación de inquietude e de misterio. Outra obra que se distinguía entre as que persentou Valentin Castro foi o retrato do esquirtor Arévalo, moi xusto de semellanza, calidade que distinguía tamén a outros retratos pintados i-expostos por D. Vicente Diaz e D. José María Rodríguez.

Enviou duas grandes teas o pintor santiagués Rodríguez Buján, nas que aborda de unha maneira resolta o xénero costumbrista, especialmente na titulada "Gaiteros do Corpus", típica escena compostelán tratada con verdadeiro amore.

Compre incruir tamén n'ista seución uns dibuxos a acuarela, de Carmelo, xeitosas figurinas mundanas de fina e decorativa fantasía.

Dende que — fai anos — as verbas "paisaxes galegos" tomaron unha significación simbólica pra os nosos artistas, ningún outro ideal tivo a virtude de apaxioalos tanto como o enunciado n'istes simples termos. Cáseque non houbo pintor nado na Galicia que non haxa sido paisaxista. Do pasado, a figura mais interesante é a do

ferrolán Genaro Pérez Villaamil, o gran pintor de paisaxes románticas. Dimpois, dende o rexionalista Fierros ao aristocrático e cosmopolita Vaamonde, todos sentiron a tentación de donar algunha versión pictórica da terra nativa. Pol-o que se refire a época persente, ela veu formarse un gran núcleo de paisaxistas que trataron todos temas do país. Nas exposicións galegas de Belas Artes é a obra d'istes artistas a que mais se discute e apaixoa, concedéndoselle tal transcendencia que fai coidar que nas resolucións e interpretacións da paisaxe se ven consideirando vinculado o verdadeiramente importante da pintura galega.

Soio pol-os mandados da Terra pode explicarse a formación d'iste grupo. Os artistas que o compoñen van todos ao mesmo fin, aínda que con procedementos e concepcións ausolutamente diversas e persoas. D'eiqui a grande vitalidade que caracteriza hoxe no día a pintura galega de paisaxe, vitalidade que fai concebible a seguranza de que, dentro de moi pouco tempo, chegará a producirse con unha forza que a fará ser apreciada universalmente.

E en van que se discutan as razóns e os fundamentos d'ista tendencia. Ela é un feito, e ben xurdiamente manifestouse no II Salón ferrolán.

Fallaban n'iste Salón as representacións dos elementos por decilo eisi crásicos no noso arte da paisaxe. En troques axuntábanse en seis grandes seccións as obras dos loitadores novos mais fortes e inquietantes, de aqueles dos que o labor, loucado ou discutido hoxe no día, encerra en si o xérmolo de renovacións e fala de posibilidades. Cáseque todos eles con personalidade afirmada rexamente en outras exhibicións; algún, enteiramente novel.

Antre os primeiros e de mais forte prestixio, compre citar a Carlos Sobrino Buhigas, que mandou a ista exposición tres acuarelas tituladas: "Casa do Fidalgo", "Un patin" e "Cementerio de Noya".

O termo "acuarelas" non convén realmente sinon como aprousimación, a obras feitas con procedementos peculiarísimos de Carlos Sobrino e que se arredan abondo do tipo tradicional da *acuarela* moi fluida, na que o papel intervéen non só como soporte sinon tamén como colaborador importante. A orixinalidade e acerto do pro-

cedimento contribúe a aumentar o carácter esencialmente moderno d'istas pinturas, nas que se coidou moito de dar a forma unha expresión crara i-enérxica e a coor intensidade fonda contida en entonacións non moi outas i-estabrecidas c'o evidente propósito de interpretar con xusteza o tipo medio da lus galega.

Os temas son todos inspirados nas velas e enxebres construcións arquitectónicas da nosa Terra, evocadas con fondo e sutil sentimento da poesía das cousas pintorescas e antergas.

Sobrino leva realizada xa unha longa riola de producións semellantes que, transportadas a estampa —e son moi doadas pra elo— constituirían unha publicación de imenso intrés.

Ao rente das acuarelas de Carlos Sobrino expuxéronse no Salón ferrolán as reas augafortes de Castro Gil, que iste ano foron recompensadas na Exposición Nacional de Belas Artes. Eran cinco, tituladas "Igrexa de Mazoucos", "A ermida", "Dexenerados", "Tempestade" e "Ribeiras do Manzanares", parte d'elas inspiradas en motivos da paisaxe galega.

A importante sinificación que Castro Gil ten adequerida, como grabador, no arte contemporáneo hespañol, é ben conecida. Repersenta o espírito innovador nos procedementos e conceutos e as suas obras acusan unha nota de fantesía e de grandia que deu orixen a que sexan comparadas a miúdo co'as suxestivas augafortes do inglés Brangwyn. As suas son de unha execución amples, doada, bela e moi sintética; mais, cando lle compre pra expresar mais integramente as suas sensacións, sabe acollerse aos complicados e finos recursos do grabado crásico que domina a perfección. Se non produce como un concenzudo dibuxante de aspectos superficiaes da natureza; é un *expresionista*, e o seu arte se complaz en suxerir fortes sensacións de paisaxes de ensono e de misterio. Ese non sei qué de indefinible, mistura de sobrenatural e de realidade, de medo, de abandono, de silencio, que moitas veces nos sobrecolle como unha alucinación cando trascorremos certos arredados paraxes da montana galega, endexamais foron evocados con tanta intensidade como en algunhas augafortes de Castro Gil. Eu ñoro si isto é premeditado ou si resulta da irresist-

tibre influencia da terra de Lugo sobor do seu temperamento artístico — outro pintore de Lugo, Xesús R. Corredoira, ten tamén nos seus cadros un fondo senso dramático da natureza — pro sea do xeito que queira, o certo é que os ouseos paisaxes de Castro Gil semellan mesmamente feitos pra poñelos de comentario gráfico aos contos de medo e de invención da nosa montana, pois c'os seus respetosos e retortos carballos chantados ante feros penedos, e a súa misteriosa luz de brétema, cadrarian moi ben de fondos aas historias de agoiros, encantos, demos e defuntos, leas de mozos e trixas de lobos.

Contrastaban no Salón ferrolán co'as augafortes de Castro Gil, catro dondos paisaxes (oleos) de Manoel Abelenda, nos que iste amostrábase namorado da tranquilidade dos seráns galegos, nos días craros en que o nordés é como un ledo alumiño. N'un d'aqueles cadros atinou xenialmente a interpretar o alampar do sol na i-auga, n'un contraluz ao debalo da tarde. Nos outros, as horas prousimas ao solpôr, cando hai unha lus rousada nas outuras e no fondo das valgadas vanse somindo as árbores na penumbra que dulcifica as fortes entonacións verdes e lles fai deitar acordes cromáticos de inefable finura. Ao lonxe, o mar cruñés, de un azul de estividade, pero rompendo decote un pouquiño, coma si marmulase unha adevertencia grave.

Istas pinturas de Abelenda son outimistas, mais apesar de que nos falan do gozo de vivir n'un pais fermoso. Lles non falla tampouco ise deixe de malenconia maina que é a nosa pintura o que a donda influencia do acento e a fala galega. Pictóricamente, estes cadros áchanse tratados con soltura e gracia, o toque é nervoso, o empaste forte, a cooración intensa e moi desencartada en finos matices. A sensación de luminosidade está deliciosamente abranguida. En conxunto a obra de Abelenda responde a un temperamento esencialmente pictórico e, aínda con mais precisión, coorista.

Imeldo Corral presentou n'ista exposición once paisaxes (oleos). Antre eles destacábanse principalmente "O serán na praia", "A ermida", "Choveu no val e volverá a chover" e "Raiolas".

Tense crasificado decote a Corral como

pintor impresionista. Isto é certo en canto que o seu xeito de apreciar a natureza encaixa dentro da concepción do impresionismo francés. Os cadros que mandou ao II Salón están pintados soltamente, con moito brio e fortemente empastados. A nota dominante n'eles é a preocupación da luminosidade, sobor de todo en "O serán na praia", obra de unha extrema finura de coor. "Raiolas" amosa unha grande virtuosidade de fautura; "A ermida" é unha versión da malencónica paisaxe galega tratada en belos grises. En "Choveu no val", pintou Corral de fondo un curuto de montana empenachado de rachós de brétema, que evoca fortemente un momento moi característico das nosas paisaxes. E finalmente en "As torres do mar" semella amostrarnos unha creación imaxinativa, aspecto que rara vez cultiva iste autor de temperamento sinceramente naturalista.

Outro artista que acoutou para algunha das súas obras normas xenuinamente impresionistas, é Seijo Rubio. En "Cantón de Porlier" anotou un momento típico da vida cruñesa. Formas e tonos locais áchanse supeditados n'iste cadro aa expresión do instante de lus, aa notación expresiva do momento escollido. Mais a fautura é sinxela sin producirse c'os centíficos recursos de execución peculiares do impresionismo e do neoimpresionismo. N'iste, no mesmo que nos outros dous cadros que Seijo Rubio trouxo ao Salón ("Cañada do Mandeo" e "Val de Barcia") se alusca a loita pra enlazar a teoría que fai da lus o principal asunto do cadro co'a tendencia instintiva de expresar diante de todo os rasgos característicos da terra amada. Levado do seu ardor, o artista analiza concenzadamente a estrutura topográfica, pondo n'elo o mesmo inxelo agarimo que un dos nosos poetas crásicos pōria en desquibir un currunchito montanés, amado e fermoso.

"Eucalipto do campo da Victoria", outra das obras (todas oleos) presentadas por Seijo Rubio no Ferrol, xunta aas calidades referidas un simpático empaque decorativo.

Teño entendido que, deica agora, non tiña enviado cadros a ningunha exposición de Belas Artes galegas o pintor Lois Domínguez Tenreiro, rapaz de 17 anos. Un soio oleo que mandou a iste Salón abonda pra que se lle considere como un dos in-

térpretes mais afortunados da nosa paisaxe. "Sol nos prados" é unha pintura forte i-espontaneamente orixinal, que reverte musicalidade, tenrura de coor e sentimento decorativo. A impresión que se exprimenta contemplandoa é que nos achamos diante de unha cousa moi pura, moi sinxela, moi bela e moi galega, mais de un aspecto de Galicia deica agora persentido e non expresado. A min dixéronme que non pinta os seus cadros do natural, mais aínda que eles sexan imaxinados, como se pertencendo, n'un fayado de Madrid, dan unha sensación de realidade infinitamente superior a moitas obras de outros pintores copiadas directamente da natureza. Por riba de todo, expresa a límpida atmósfera con tal verdade e poesía que cando se lle quer buscar un termo de comparanza con algo xa visto, non sei por qué se lembran —co'as reservas e salvedades conseguíntes— as transparentes versións do espazo que, en obras tamen compostas, deu tan maravillosamente o glorioso Claudio de Lorena.

Si con ser Domínguez Tenreiro moi novo pol-a súa idade e pol-o seu arte non fai pensar en algo moi crásico, non socede o mesmo c'o novel e afuzado pintor ferrolán Carmelo F. González.

As obras d'iste nos falan principalmente de fondos desacougados actuais. Perto de trinta paisaxes ao oleo persentou n'ista exposición, primeira aa que concurriu Carmelo, e elas tiveron a virtude de apaixonar ao público e aa crítica.

Dende logo, o seu arte non é o de un pintor xa formado, como o da maioría dos seus compañeiros de exposición, mais é tal a suma de condicións pictóricas que revela nas súas obras, amosan istas un afuzamento e un entusiasmo tan grande, están tan ategadas de imaxinación e de espírito, e, en unha verba, manifestan aspectos tan inagardados, que se exprica perfectamente o grande intrínseco que esperáron.

Eran paisaxes dos ridentes arredores do Ferrol, ollados ao través de un exaltado temperamento lírico, pintados con mau segura, arrumbando decididamente moreas de coor, decote vibrante, decote cantando en tono outo. Os títulos "Bárbara sinfonía en roxo", "Cúpulas de Ouro", "O bosque embruxado", "Impresión do serán", con-

veñen xustamente ao carauter d'istas obras prenas de xuventude e que diríamos consagradas aos poemas da coor si o dibuxante non aparecesse rexo i-expresivo nas gallardas fasquias de "Os indómitos pinos" e de "Os rumorosos".

Non sería compreta nin xusta ista reseña si non citásemos tres óleos, estudos do "Interior da Igrexa das Capuchinas da Cruña" pintado con bela técnica i-exquisita sensibilidade pol-a Srta. María Corredoira, eisi como o seu outro cadro, oleo tamén, "Prazuela de Santa Bárbara", obra de un refinado sentimento romántico.

Concurriron ademais con paisaxes e mariñas ao segundo Salón ferrolán, Vicente Díaz, Rodríguez Veiras e José Alejandro de la Guardia, todos ou cáseque tolos de motivos galegos.

Finalmente, o Comité orgaizador da exposición autorizou aos nenos Jesús Ramón Macías e Jaime Deus pra que trouguesen obras ao Salón. Ramón Macías exhibiu sinxelos e agarimosos estudos do campo galego, feitos ao oleo con fortes empastes. Xaime Deus expuxo unha pequena acuarela que fai persentir o seu grande temperamento de pintor. A presenza das obras d'istes rapaciños na exposición ferrolán fci coma un símbolo que dixese canto agarda e confía no porvir a nosa pintura de paisaxe.

E si considereamos ao Segundo Salón ferrolán como un interesante libro imaxinándonos que cada unha das súas páxinas áchase graciosamente ilustrada pol-as obras de un dos nosos pintores, teríamos necesariamente que pórllle de ex-libris o magnífico e conecido dibuxo "Meu retrato espiritual" con que o arte do grande simbolista galego Manoel Buxados fixo auto de presenza na exposición, afirmando as cualidades creadoras i-excelsamente imaxinativas da Raza.

«C»

Todo na nosa pintura é novo; todo deberáselle ao traballo dos de agora. Non é eisi pra os nosos escultores, pois pra eles hai tradición. Nas horas de dúbida e desalento, non teñen mais que iren a Santiago e axionllárense homildemente, como fai moitos séculos se axionllou o mestre Mateo. Dende a Gloria, onde resprandece con

lus perpétua e úneca, el diralles verdades que lles revelarán os segredos en que se asenta a grandeza do Arte, fundamentos mais maravillosos que os da mística cibdade do Apocalipsis.

De Agustín López Mirás —que denantes traballou nas portas de San Francisco o Grande, de Madrid, e de Mirás fillo, os dous composteláns, os dous bós escultores, como o decrararon as catro obras que presentaron na exposición ferrolán, pódese decir, que, ollando o seu labor se decata

un ben da súa devoción ao grorioso *Santo dos Croques*.

Que Mateo os governe e alumee, que ben pode, e non soio a eles, sinón a todos cantos se axuntan hoxe, poñendo as suas almas e autvidades no ideal que frorece en cousas de tan bon xeito como foi o finado Segundo Salón Ferrolán de Pintura Galega, do ano de gracia de mil novecentos vintedous.

Bello Diñeiro.

Porto do Seixo, Outono 1922.

AS NOSAS PUBRICACIÓS

O Boletín NÓS, que leva no seu programa construtivo da cultura galega o empeño especial de faguer «un estudo piedoso e devoto, cheo de sinceridade, de todos os valores galegos, dos *nosos valores tradicionais*, e mais dos valores novos», vai emprender agora unha obra de verdadeira utilidade, coa que conta faguer un servizo bó a cantos s'intresen pol-a Hestoria de Galiza. Tal ha ser a publicación, que principará no número que ven, de total-as

FONTES ORIXINAES PR' A HESTORIA DE GALIZA

das que sairán catro páxinas, fora de texto, en cada número, co-as que se poderá formar colección aparte, ademais de que, tiraranse, pol-o menos, 500 eixemplares mais, pra faguer co-iles colección que sairá en libro.

Pra esta obra, deu alento e axuda o eminente patricio galego Don Manoel Portela Valladares, quen d'iste xeito quixo contribuir á renacemento da cultura enxe-

bre, dando a Galiza unha obra que porá nas maus dos qu'estudan, un soberbio instrumento de traballo, atorrándolles o d'andaren buscando n-unha chea de publicacións espalladas, perdidas moitas d'elas, e qu'agora atoparán xuntas e directamente utilizabres.

N-esta publicación, que principará no número que ven, co-as *Fontes da Hestoria Antiga*, escomezando pol-os textos dos escritores clásicos que s'ocuparon da nosa Terra, colaborarán os señores:

DON RAMON OTERO PEDRAYO,

Catedrático de Geografía e Hestoria no Instituto d'Ourense.

DON FLORENTINO LOPEZ CUEVILLAS,

Direitor da Seición Arqueolóxica de «NOS», e

DON VICENTE RISCO,

Profesor de Hestoria na Escola Normal d'Escalantes d'Ourense.

Cantos queiran coñecer ben o pasado de Galiza, deben ter a nosa colección de

FONTES ORIXINAES

ARCHIVO FILOLÓXICO E ETNOGRÁFICO DE GALIZA

XV. Meicíña popular

Medios de levantar-a espiñela
en Layosa (Chantada)

Danlle ò doente fregas, dend'a muñeca hastr'o cóbado, agarran dedo por dedo, c'unha mau e co-a outra fregan o brazo moi agustiño e apretando moito na forma indicada; despois fanlle subir os brazos o mais arriba que poida hastra que os xunte enriba da cabeza e despois báixanllos hastra estiralos ben; logo dóblanllos ond'o peito e co-as maus postas na cara, abrázano por atrás agarrando por riba dos cóbados e levántano (poñendo na espalda pra esto unha especie de molido, ou almohada) hastra que se sinten estralar as vértebras, séntano con moito coidado e así ten qu'estar varias horas e despois pra que non volva a cair fanlle meicíñas unhas e outros non. As principaes son: Comer un ovo con incenso.—Outra: Comer tres ovos con mel.—Outra: O día de San Xoan, comer con mel dous ourizos qu'estén nacemento nos castiñeiros.

Remedio contra a sarna, no
mesmo Layosa:

Cúrase *encolquillándose* en coiro no orballo da mañá de San Xoan.

=

C. XI

Conto de bruxas.

10.—Un mozo tiña unha noiva que era bruxa, e mais tiña un compadre casado que lle morrían os fillos todos. Unha vez foi falar co-a moza, e ela deulle escusa, e il a perguntar e ela a responder, ò fin ela confesar, confesou qu'era que l'iba matar o fillo ò compadre. Entón, o mozo entrou cand'a ela na casa, ela entrou e untouse n-un cacho, e dixo:

—Co-a axuda de Deus e de Santa Mariña, rubamos por esta escaramalleirña
Unha hora pra ir
e outra hora pra vir!

Il deixouna marchar, e despois untouse tamén, solo que dixo:

Media hora pra ir
e media pra vir!

De maneira que chegou antes qu'a ela à casa do compadre, e foi, e ò chegar, púxose ò pé da porta pechada. Ela tiña qu'entrar pol-o burato da chave, e ela entraba en forma d'unha mosca. Il sacou un alfiler e pinchou à mosca, e desapareceiron os dous, e volveron ond'o cacho onde s'untaran, mais il chegou primeiro. E ela viña moi enferma da pinchadura.

E d'aquela, romperon as relacións.

OS HOMES, OS FEITOS, AS VERBAS

OS LIBROS DE «CÉLTIGA»

A *Y-alma de Mingo*, por Francisca Herrera Garrido.

A ilustre autora de *Nécada* deu no número 8 de *Céltiga* unha noveliña aldeán, unha hestoria d'amores sentimental e tristeira, coa doce tenrura qu'esta escritora pon de cote na suas producións, anque de fabulación xa sinxela de mais.

Coma en *Nécada*, a autora fai eiqui amostranza d'un estilo repousado, expresivo, o mais axeitado pra falar do qu'ela fala, e unha riqueza de verbas tan varia, que pon no cabo un glosario, pra que todos a poidan interpretar ben. Non deixa de estar ben qu'os autores que coidan da lingua dean a coñecer da xente os arcaísmos, provincialismos, verbas dos oficios, ou tecnicismos, e demais expresións vivas ou esquecidas que coñecen e qu'empregan. Elo faría moito ben pr'enrequecêr-mol-a nosa lingua.

Raza e Terra, versos de Eladio Rodríguez González.

Veleiquí outro autor que tamén podía faguer moito n-ista labore. O ilustre Segretario da Academia, ten en preparación un dicionario galego-castelán e outro castelán-galego que han render á nosa cultura un servizo ben sinalado, mais compre qu'os dea logo á estampa. Ben o amosa n-iste librinho de versos rexos, sans e campesios qu'agora, e com'anticipación d'un volume que titulará *Oracións campesiñas*, nos da no número 9 de *Céltiga* o poeta ribeirao.

Unha ducia de poemas que principian c'un canto himnico: *As novas rutas*, que nos lembran os feitos n-outros tempos, no abrente romántico do noso espertamento, anque recollan as novas ideas difusas do atlantismo e aporten a colleita d'outro símbolo do que nos hemos recoñecer moi obrigados deudores: o Santo Xubileu.

Todol-os outros poemas están dentro da tradición dos Precursores. Antr'iles achamos o precioso *Orballeiras*, e outros novos ou vellos cheos do recendo da campia leda, verde e mollada: así *A Vendima*, ond'o poeta puxo total-as suas saudades do Ribeiro d'Avia. Ten tamén versos de loitase de rebeldía, coma *Xan Labrego*, *Vía Crucis*, *O Camiño*. Don Eladio ten un pulo de mozo, e de mozo ten tamén a sensibilidade.

Physis y Psyquis, por Roberto Nóvoa Santos.

O Dr. Nóvoa Santos é un ilustre home de ciencia galego que ten unha gran vocación pol-a filosofía e unha verdadeira intuición filosófica. Na outra vez tivemos ocasión de comentar unha obra sua d'esta clás: o seu soado discurso *El problema del Mundo interior*. Hai n-aquí, coma n-iste libro, non temos medo de decilo, o esbozamento d'un novo positivismo, d'un positivismo trascendente, poideramos dicir. Na compre qu'os médecos volvan o campo da filosofía e da literatura, xa qu'o idelismo de Marburgo traguido a Hespana, non produciu mais que retórica.

Na sabia obra qu'agora esamiñamos, trata os mais intresantes probremas da bioloxía e da psicoloxía, sendo dinas de nota moitas das suas concusións. No cap. I trata da organización engráfica dos animais, o *engrama* ven a sel-o sinal que na orgaización deixa a escitación d'un órgao receptor. O autor considera o suxeto e mais o *ouxeto coma formando unha unidade, ou dous aspectos d'un sistema pechado*. N-iste sistema circula a *enerxia engráfica*, modalidade especial da enerxia, qu'o organismo asimila e disimila, conservando a facultade de reproducir un engrama, sen nova escitación (memoria). Sendo os puntos receptores inestensos, a noción d'espazo ven de seren escitados a un tempo moitos puntos qu'estean algo arredados us de outros, e a de tempo, de seren escitados os

mesmos puntos sucesivamente deixando pasar tempo antre cada duas escitaciós. Así como cada especie animal ten a súa albúmina difrente, tamén ten a súa constitución engráfica específica, e do mesmo xeito, hai unha especificidade das preteinas dos difrentes sistemas e órganos, e unha especificidade engráfica, que fai a receitividade de cada órgano dos sentidos pra os escitantes lumiosos, sonoros, etc.

No cap. II estuda a asimetría funcional do sistema nervioso, coma sino de diferenciación, e ten cousas curiosas tratando das causas do predominio do hemisferio esquerdo, qu'esprica d'un xeito casual por médeo das *series excepcionaes*, e dos manichos, que Stier considera supervivencia d'una especie d'homens que desapareceu.

No cap. III trata da intelixencia e da conciencia. Considera esta com'unha *función relacional*, que se dá no *suxeto-outeiro*. E a intelixencia é un instrumento suplente, qu'intervén somentes cando fallan outros instrumentos d'a adaptación, unha cousa verdadeiramente secundaria na vida.

No cap. IV ocúpase da expresión e da acción, e estuda os fenómenos psíquicos coma reflexos, dando as ideas coma modelos internos d'acción. Estuda o lingoaxe, os símbolos, etc., e a intervención da *censura* inhibitoria e transformadora.

Pol-o derradeiro, no cap. V fala da Metapsíquica, tratando d'espricar pol-a fisioloxía moitos dos fenómenos comprobados do ocultismo. Iste capítulo foi o que mais chamou a atención da xente, coma non podía por menos de pasar. Di o doctor Novoa Santos que tendo que quedar no campo da fisioloxía, e tendo estes fenómenos que ter unha finalidade, non se lles pode atopar outra espricación que dandoos como tradución da arela de supervivencia, da tendencia do organismo a vivir fora do espazo e do tempo que lle foran marcados.

Flores do frío, por Claudio Basto.

O ilustre director da *Lusa*, e eminente filólogo e folclorista Dr. Claudio Basto, é tamen un gran literato, un delicado prosista. Home que ten un fondo coñecemento das belezaas antigas que s'atopan nos

vellos libros e na eterna fantasía popular, deixase tamén conquistar pol-as belezaas modernas. *Flores do frío* non parez a obra d'un erudito metido en lucubracións d'esas que parecen pesadas e disgustantes a aqueles que teñen os eruditos por homes sen gusto e sen sentimentalidade. Mais se cadra, son iles os que saben zugar os mais doces meles na vella e na nova beleza. E veleiqui temos ó Dr. Claudio Basto amosándonos o seu gosto esquisito.

Flores do frío é unha colección de prosas escritas fai tempo e agora recollidas. Teñen certo sabore de modernismo non d'agora, analise psicolóxica íntima, humorismo romántico, maxinación *bizarra*. Todos estes encantos ten o libro que comprende trece prosas —sen contar a *Abertura*— a derradeira, a que fai o número da morte, adicada ó falecemento d'un ilustre amigo e confrade: João da Rocha. Duas d'estas prosas son recordos de Galiza, lembranzas persoais, impresións episódicas, non de tipismo.

No seio da Virgem-Mãe.

O Dr. Claudio Basto mándanos tamén esta colección d'artigos d'il mesmo, da Dra. Carolina Michaelis de Vasconcellos e de J. Leite de Vasconcellos, referentes á cantiga popular portuguesa e galega:

No seio da Virgem-Mãe
incarnou divinha graça
entrou e saiu por ela
como o sol pela vidraça.

A orixe d'esta belisima imaxe atópase según o Dr. Claudio Basto, n-un texto de Pedro Lombardo: «Sol penetrat vitrum, nec frangitur aut violatur; sic Virgo peperit, nec malata fuit», citado por Fr. Alberto Knoll, *Inst. theologiae the oreticae seu Dogmatico-polamiae, Augustae Taurinorum*, 1888, vol. I, pax. 445.

Tragedias de la vida vulgar, por Wenceslao Fernández Florez.

O autor, no prólogo, protesta de que non conceuto da xente il teña que ser por forza humorista, e mais do qu'a xente en Hespania sole supor que é un humorista; e di qu'unha condición moi principal no verdadeiro humorista é a *tenrura*. Il tena,

ten todo o que quer un dicir dicindo que ten «bo curazon». N-istes contos —oservemos de camiño, que Galiza ten dado mais ben contistas que non novelistas— hai esa gran piedade pr'as vidas homildes, e pr'as suas traxedias internas. E mais tamén hai unha forte fantasía, unha maxinación a se revelare non somentes na fabulación, na inventiva das hestorias, senon aínda na maneira de contalas, e de faguelas vivir, que o fai de mau de mestre: hai contos, coma «La quiebra de la casa Roris», nas qu'os xeitos dos vellos naturalistas áchase superado por unha simplificación perfecta, sen perder nin migalla da fonda realidade que mesmo s'apalpa. A tenda de Doña Miñoca, é un eixemplo: o autor métenola pol-os ollos. En «Soiña», outro conto dos milllores do libro, hai a sensación do canto dos potes na cociña; na estrana hestoria «En el claro del bosque», di cousas sobre dos homes que dormen e sobre da vila dormente, que s'achan perto da gloriosa tradición poenana. En todol-os contos, a coñecencia da psicoloxía humán amostan o home doado pra novelista en grande, coma sen dúbida o é o autor de «Ha entrado un ladrón» e de «Volvoreta».

No Wenceslao Fernández Flórez amóstranse as calidades da Raza galega d'un xeito brillante, e isto é o modo de que l'atopen certo aire de familia con algúns escritores portugueses. Somos nós e non os alleos quen millor os podemos diferenciar. Hai no Wenceslao non sei qué de nórdico, infundido no seu forte temperamento persoal: outro caraiter de raza, a individualidade....

La obra lírica de Fernando Maristany
por Alfonso Maseras.

Tamén Cataluña ten escritores qu'escriben en castelán com' Eduardo Marquina. Non sabemos se iste terá escrito algunha cousa en catalán. O que é Fernando Maristany non escribe mais que na lingoa de Castela... Elo non é cousa mala mais que si temos en conta que no caso d'il, coma no dos nosos, é sempre un desleigamento, e nas circunstancias de hoxe un pouco peor, porque é un homeaxe á lingoa que por circunstancias hestóricas,

é a nemiga natural no caso Maristany, coma no dos nosos, da lingua propia. En outro caso, e mirado dende certo punto de vista, o escribir en lingoa allea, hastra pode ser un mereto, coma nos casos de José María de Heredia, Jean Moréas e Stuart Merrill; mais é qu'istes vivían e escribían fora da sua patrea, e faguiano na lingoa do país no que vivían o que varía moito...

Do librío d' Alfonso Maseras, vimos a sacar en limpo que na y-alma de Maristany —poeta suxetivista, un pouco misteco, eminentemente lírico, no senso d'individualismo qu'esta verba sole levar— hai un sentimento de revolta contra do seu médeo nazonal e aínda contra do seu médeo familiar de comerceo d'algodons; sentimento que ven a confesar o poeta, anque farto vagamente, nas liñas autobiográficas das paxinas 20-22.

Alfonso Maseras, despois d'unha teorización xeneral sobre a poesía lírica, vai recollendo no libro o que de Maristany se ten dito adentro e fora da Península por Camille Pitollé, Teixeira de Pascoas, José Gálvez, Díez-Canedo, J. M. Castellví, Rafael Altamira, Mirabent, Vilaplana, V. Díez de Tejada, etc., etc. Maristany, que dirixe a Editorial Cervantes de Barcelona, e ten feito traducións ó castelán de poetas franceses, ingleses, portugueses, alemás e italianos, viu tamen os seus poemas traducidos a varias linguas. Un dos que traduciu ó castelán, foi Teixeira de Pascoas, que lle puxo un prólogo ó seu libro *En el Azul*, o mais loubado dos libros do Maristany, ond'o seu temperamento lírico, d'un lirismo delicado e confidencial, d'unha emoción un pouco intelectual, com'a califica o autor de *Ildaribal*, o que aínda sentindo que Maristany non sexa un poeta d'expresión catalana, non deixa d'atopar n-il as caraiterísticas da sua terra.

Boletín de la Real Academia Gallega,
1-1-1923.

Trai: Astronomía popular española: Un bronce antiguo con la representación de las Pléyades, encontrado en Monte Pindo, Galicia, por Roberto Lehmann Nitsche.— Sepulturas antropoides, por Angel del

Castillo.—Los Canónigos de Santiago, por Pablo Pérez Constanti.—De Folk-lore: Cantares populares.—Sección oficial.—Colección de Documentos Históricos.

Recurdimento, órgão da I. N. G. Xaneiro 1923.

Trai: O problema da grande vila, por Vicente Risco.—Gabanças do enxebre, por Jaime Quintanilla.—Madrid xusgado por un galego culto, por B. Calderón.—Das Supersticións, por R. Novoa Santos.—Na Brétema, por Gonzalo López Abente.—Caricatura de Vicente Risco, por Alvaro Cebreiro.—Cántiga Nova, por E. Correa Calderón.—De «O Mariscal».—A Autonomía de Galiza.

A Aguia, Porto Novembro, 1922.

Trai: Cultura e Natura, por Vicente Risco.—Fumo do Lar, por Angelo Casar.—Diálogo Antigo, por Alfredo Brochado.—Paisagem, por Teixeira de Pascoaes.—Santa Eponima, por Raul Brandao.—A Universidade Popular do Porto, por Leonardo Coimbra.—Notas e comentarios, por A. Martins.—Um Livro pitoresco, por L. Cardim.—Carta do Brasil, por Alvaro Pinto.—Bibliografía, por A. de M.

Horizonte, Madrid, 15 Dbre. 1922.

Trai: Poesía (La Flor más Alta), por Juan Ramon Jimenez.—25 F., por P. Marjan.—Primavera, por Gerardo Diego.—Paisaje humilde, por J. Rivas Panedas.—Los Poemas de la Tierra Gallega, por Eugenio Montes.—Clasicismo, por José Bergamin.—Ramonismo, por Ramón Gómez de la Serna.—Dos Poemas, por Pedro Garfias.—El viento, por Raul Carranca.—Un Prólogo, por Manuel Abril.—Auto, por P. D. La Rochelle.—Poemas, por R. Alberte.—Crítica.

Revista Parlamentaria de Cuba, Noviembre 1922.

Trai: Nuestra falta de preparación política, por Dr. Raul de Cárdenas.—La Claridad de las Leyes, por el Presidente del

T. S. de Justicia.—Legislación deportiva necesaria, por J. Litzer.—Pan-Americanismo.—Asuntos internacionales.—Sesiones de las Cámaras.—Memorandum Cubano Mensual.—Variedades.—Anécdotas.

A Nosa Terra, Cruña, 15 Xaneiro, 1923.

Trai: A Santidade da Lingua, por L. Peña Novo.—Perden o tempo, por Asieumedre.—Nova entidade nacionalista.—A provisión da Mitra de Santiago.—Unha conferencia.—Un gran mitin en Laracha.—En Santa Cruz do Porto.—Regionalismo práctico.—Sociedades artísticas galegas.—De Camariñas a Ponte do Porto, por Lois Fernández Gómez.

Boletín de la Comisión de Monumentos, Ourense.

Trai: Biografía de Colón escrita por un genovés en vida del inmortal navegante, por Marcelo Macías.

La Douce France, Paris, Decembre, 1922.

Trai: La Gaule et les Gaulois, por André Lebey.—Le crépuscule des dieux, por Francois Bidet.—Poemes, por Abel Léger.—Le Theatre, por Jean Lebédet.—L'exposition d'art decoratif de Munich, por Marie Dormoy.—Au Salon d'Automne, por E. de Thuber.—Congrès de la Fédération Régionaliste Française.—Comptes-Rendus et Nouvelles.—Gravures de Daniel de Monfreid e Joseph Bernard.

Porto Académico, Porto 29-1-1923.

Trai: Carnaval de Estudantes.—Escarneo da caveira, por T. Santos Mota.—Motivo do meu viver, por Palida Figura.—Ida e volta Porto-Madrid.—Os Teatros.—Folhas ao Vento, por J. de Novais Cruz.—Problemas, por A. Farinas.—O Adeus duma Noiva, por Santos Nobre.—Carta, por Ferreira dos Santos.—Sport, por Canto Moniz.—Da nossa Arcada, etc.

Freire Muici & C.^a

REAL, 7 E 9, 1.º -- A CRUÑA

FUNDADO EN 1900

Têm Axentes e Corresponsaes no Reino do Extranxeiro, especialmente nas Américas.

Realiza toda cras d'operaci3n de Banca e Bolsa en xeneral. Ademite contas correntes e dep3sitos pol-os que abona os intreses siguientes:

Contas correntes a vista,	2	%	Depósitos a 6 meses prazo	3 1/2	%
Depósitos a 1 mes prazo,	2 1/2	%	" a 12 " " " " " " " " " " " "	4	%
" a 3 " " " " " " " " " " " "	3	%	En caixa de aforros deica 10.000 pts. 3 1/2		%

ESTERCADE CON

DE CHILE

Avenida Montero Ríos, 14

Almirante, 19

ARTURO NOGUEROL

ABOGADO

P. Feixóo, 12

OURENSE

APARATOS Y DISCOS

«GRAMOPHONE»

RELOXERÍA

MIGUEL CALVIÑO

OURENSE

Merquen: PLÚMEIROS DE RAFIA "PERILLE,"

OS DE MAIS DURA, OS QUE MILLOR LIMPAM,
OS MAIS ECONÓMICOS

GUIA PROFESIONAL

LUIS GALLEGO

PROCURADOR

Luis Espada
Ourense.

Ramón Varela

ABOGADO

Luis Espada
Ourense

Aurelio A. Belvis

MÉDECO

Progreso
Ourense

OSORIO

ABOGADO

Luis Espada
Ourense

ADOLFO ESPINO

ABOGADO

Vigo

José Sabucedo

ABOGADO

Progreso
Ourense

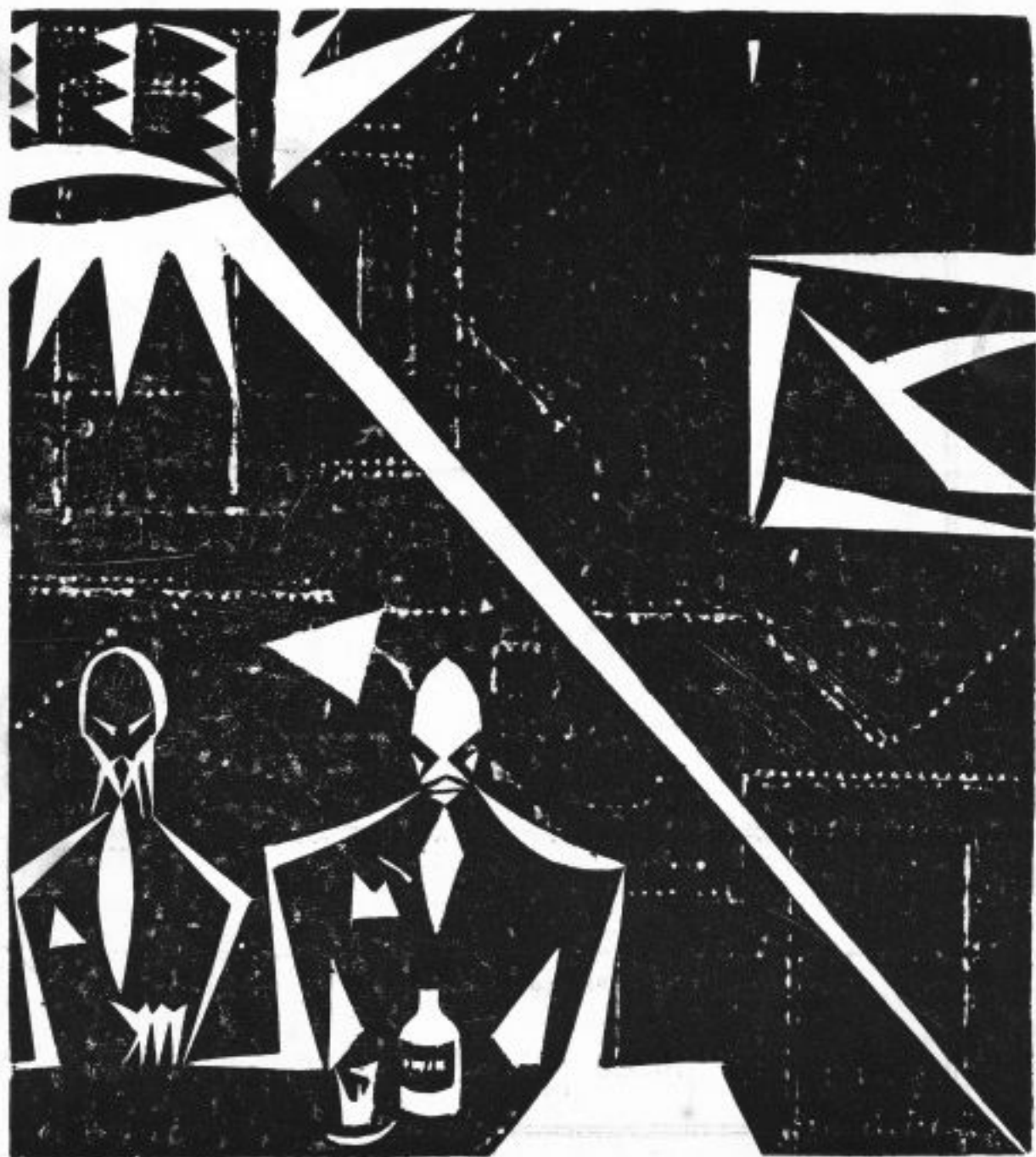
Francisco J. Rionegro

MÉDECO

Luis Espada
Ourense

AUGAS MINERO-MEDICINAS, BICARBONATO-SODICAS

MONDARIZ

1000
F. ROMÁN E SAGO

DROGUERIA

E FARMACIA

PEREIRA, 19.

TELÉFONO, 28.

OURENSE

Disponible

RIO MIÑO Rei dos Viños Galegos

ESPORTAGIONS A TODAS PARTES DO MUNDO

Uzal, Compañía Limitada

VIGO